

О. М. НИКОНЧУК ЯКИЙ БУВАЄ ЛІС...

Лексика на позначення природно-екологічної сфери відзначається найбільшою кількістю синонімів. Особливим багатством синоніміки відмічаються назви лісу. Так, високий, прямий, чистостовбурний ліс має такі народні назви: *рівний ліс, ровняк, здоровий ліс, стрійний, стройовий, будівельний, хльосткий, хлисткий, кльосткий, хлисти, щоглий, стьоглий, стьонглий, щогла, щогля, стяглистий, стрункий, ліс як струна, стеклий, стьоковатий, стрімкий, гінкий, погонистий, шворний, спрудистий, буйний, шмаглий, плоский, чистий, прямий, правий, простий, хазяйський, стоячий, стойняк, хавутний, жерткий, ликуватий, лутичуватий, лутиці, лутівки, добрий, гарний, пригожий, хороший, красивий, гойний, корабельний, карабель, корабельник, заказник, заповідник, семенник, довгий, довжик, градь, ліс як гай, ліс як свічка, ліс — аж з небом говорить*.

Відомо, що абстрактні назви розвиваються з конкретних. У цьому списку українських назв високого і рівного лісу видно розвиток народних анатомо-фізіологічних значень, а через них — постання естетичних уявлень. Аналіз первісного значення надає можливості розкрити вихідні структури практичної діяльності людей минулих епох, які відбилися у мовних елементах, напрямки еволюції естетичних категорій.

Ліс, дерева мали величезне значення в житті людини, через це зрозуміло, чому з індоєвропейського кореня * *der(-)*, від якого утворилося слово *дерево*, розвинулася численна група прикметників із значенням сильний, міцний, здоровий»: лат. *dūrus* «сильний, міцний, твердий, могутній», вірм. *tram* «міцний», ірл. *derb* «впевнений, надійний», дрон «твердий», новоперське *durušt* «сильний, міцний», староперське *duruva* «здоровий», давньоангл. *trum* «міцний, здоровий», лит. *drūtas*, діал. *driūtas* «сильний, кремезний», *sūdrūs* «багатий, тучний», праслов'ян. *ъdorъ «здоровий», первісно, очевидно, «з доброго дерева» (пор. давньоінд. *sudrū-h* «добре дерево» (див.: Мовознавство, 1984, №1).

Гойний ліс походить від праслов'ян. *gojiti, що є слов'янським каузативом до *žiti (див.: Етимологічний словник української мови. К., 1982, т. 1).

Аналогічний напрямок розвитку значень показують назви *лутичуватий ліс, лутиці, лутівки*. Слово *лут* багатозначне. Найпоширеніше його значення у східнослов'янських мовах «липовий (рідко в'язовий, вербовий) паросток, прутик», «кора з нього», *лута* «липа», *лутто, луттошка, луть* «кора липи», *луть, луттоха, луттошка* «облуплена липка», *луттошка* «палка», *лутovina* «хворостина», *луттошка* «прут, ідущий на устрійство плетеної изгороди» (див.: Словарь русских народных говоров, вып. 17. — Л., 1981). Проте ці значення не здаються первісними. На Поліссі *лутиця, лутичина* це «стрижень дерева», «смолиста сосна», *лутиці, лутівки, лутичуватий ліс* «високий ліс», а фразеологізм *здоровий як лут* означає «високий, рослий, здоровий (про людину)». Це знаходить зв'язок з тоск. *lëndē* «будівельний ліс» (див.: Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. — М., 1967).

Частина категоріально-естетичних назв хронологічно дуже давня і привнесена для характеристики лісу з інших абстрактних сфер: з часової — *добрий* (пор. *добль, доба, подоба, подобає, удобный*), *пригожий* (пор. *год*); з просторової — *рівний*. Частина з них — хронологічно новіші: із суспільної сфери розвинувся прикметник *гарний* (див.: Фасмер М. Знач, праця, т. 3), ту ж суспільну мотивацію має прикметник *правий* (див. Етимологічний словник української мови, т. 1).

Певна частина назв лісу виражає особливості росту (*гінкий, погонистий, стрімкий, шворний, спрудистий, буйний*) або фізичні властивості деревини (*хлисткий, кльосткий, хльосткий, шмаглий, стрункий*). Значна кількість назв перейшла з будівельної групи. Вони характеризують дерево за його придатністю для будівництва.

Отже, терміни народної естетики, без яких неможлива поезія і художня проза, розвивалися з конкретних значень протягом тисячоліть. Гадаємо, що їх використання в художній мові могло б збагатити ресурси стилістики, увиразнити синонімію, забезпечити точність вислову. Йдеться, власне, про розумне поповнення влучними народними словами сучасних художніх текстів.